

МЕНИЦА КАО СРЕДСТВО ОБЕЗБЕЂЕЊА УГОВОРА У ПРИВРЕДИ

Сажетак: Иако је настала као средство размене, кроз дугу историју свог постојања меница је допуњавала своје функције постајући једно од најефикаснијих и најчешће коришћених средстава обезбеђења потраживања. Као средство обезбеђења потраживања меница се користи у дужничко-поверилачким односима као гаранција да ће дуг заиста бити плаћен. Њена основна предност је брзина наплате. Наиме, код менице није видљив основ по којем дуг потиче и он се, у случају тужбе, не мора доказивати. Поседовање менице представља доказ да је менични дужник преузео обавезу и да је дужан да своју обавезу испуни. Међутим, и поред велике флексибилности меница је строго формална хартија од вредности. Она мора бити сачињена у тачно предвиђеној писаној форми и садржати све елементе који су законом прописани. Менична строгост је једнака према меничном дужнику и повериоцу јер неблагоприятним предузимањем меничних радњи настају озбиљне правне последице по оба учесника меничног односа.

Кључне речи: меница, обезбеђење, потраживање, дуг

Увод

Веома важан сегмент привредног пословања представља закључивање уговора. Уговори у привреди, због својих многобројних специфичности који се тичу како уговорних страна тако и њихових међусобних односа које треба уредити, представљају посебну врсту уговора на које се примењују и посебна правила.

Закључивањем уговора уговорне стране регулишу своја права и обавезе али се њиме предвиђају и санкције у случају неиспуњења преузетих обавеза.

У савременим условима у којима ликвидност правног субјекта у највећој мери зависи од наплате потраживања, повериоци настоје да своје пословање заштите предузимањем низа мера чији је циљ заштита сопствених интереса

* stamenkovic223@gmail.com

јачањем уговорне дисциплине. Један од најефикаснијих начина за то је обезбеђење извршења уговора. Средства којима повериоци могу обезбедити своја потраживања су многобројна и разноврсна. У теорији је извршена њихова класификација на стварноправна и персонална. Међутим, у савременом пословању као инструмент обезбеђења плаћања највише се користи меница.

Настанак менице везује се за развој робне размене у средњем веку када се она појављује као средство размене одакле и њен назив (CAMBIARE-мењати). Функцију платежног средства меница добија у касном средњем веку када је метални новац замењен хартијама од вредности. Од тог времена па до данас, меница је мењала и допуњавала своју функцију у привредном животу постајући средство плаћања, средство обезбеђења и средство кредитирања. Функцијом средства обезбеђења плаћања меница омогућава да продата роба сигурно буде наплаћена што обезбеђује боље функционисање привредног система због боље ликвидности привредних субјеката.

Предности менице су вишеструке. Њеним подношењем поверилац се ослобађа доказивања основа за наплату јер потписана меница од стране дужника значи да је преузео обавезу и да је дужан да је испуни. Подношењем менице на исплату, односно активирањем права из менице банка је у обавези да принудним путем, са свих рачуна издаваоца менице пренесе средства на рачун ремитента.

Међутим мана менице као средства обезбеђења јесте њена неефикасност у случају када је менични дужник инсолвентан или када себе намерно доведе у стање инсолвентности са намером да оштети повериоца што, разумљиво, повлачи његову кривичну одговорност.

Обезбеђење извршења уговора у привреди

Обезбеђење извршења уговора јесте право а не обавеза повериоца. Међутим, у савременом правном промету ова могућност се, може се рећи, подразумева јер поверилац очекује одговарајуће обезбеђење а дужник се стара да изађе у сусрет тим очекивањима. Обезбеђење извршења уговора је инструмент који је користан како за дужнике и повериоце тако и за друштво у целини. Њиме се приближавају интереси дужника и повериоца. Спремност дужника да понуди одговарајуће обезбеђење поверилац тумачи као његову сигурност у своје пословање, што свакако утиче на повериочеву сигурност у повољан исход посла.¹ Са друге стране, недостатак обезбеђења директно утиче како на услове кредитирања од стране повериоца тако и на цену кредита. Опадање цене кредита омогућава повећану економску активност што се одражава на економску моћ друштва. У том смислу се може говорити о обезбеђењу извршења уговора као институту значајном за цело друштво. Уговори у привреди су двострани уговори. Њиховим закључењем дужник се обавезује да ће испу-

¹ Тешић, Н., (2015) Обезбеђење над покретним стварима и потраживањима (Република Србија), права обезбеђења над покретним стварима, Форум за грађанско право, књига 2. стр. 218.

нити своју обавезу онако како она у уговору гласи, а поверилац се овлашћује да од дужника захтева испуњење обавезе из уговора. Међутим, у пракси се дешава да дужник повреди уговор задоцњењем у извршењу обавезе или неизвршењем обавезе. Заштиту својих права поверилац може тражити у судском поступку. Међутим много ефикаснији начин извршења уговора је обезбеђење извршења.

Уговори у привреди се могу обезбедити средствима којима се обезбеђују и остали уговори. Сва средства се могу поделити на стварна (реална) и лична средства обезбеђења извршења уговора. Стварна средства обезбеђења овлашћују повериоца да стекне стварно право на ствари дужника уколико не изврши обавезу из уговора у предвиђеном року.² У ова права спадају хипотека, залога, кауција, капара и аванс. Лична средства обезбеђења извршења као што су јемство, уговорна казна, пенали, одустајница овлашћују повериоца да у случају неиспуњења уговора захтева од дужника или трећег лица исплату одређеног новчаног износа.³ Испуњење уговора се може обезбедити и проширењем одговорности дужника или одрицањем права на побијање уговора због прекомерног оштећења. Обезбеђење се може постићи уношењем одредби о обезбеђењу у основни уговор или се може закључити други уговор који је акцесоран јер је зависан од обавезе на коју се односи.⁴ У савременом пословању у Републици Србији најчешће употребљавана средства обезбеђења плаћања су меница и банкарска гаранција.

Функција менице као средства обезбеђења потраживања

Меница као средство плаћања настала је у касном средњем веку. Иако не дају дефиницију менице, на основу одредаба Закона о меници⁵, Закона о облигационом односима⁶, као и Закона о тржишту хартија од вредности и других финансијских инструмената⁷, може се извести дефиниција менице. Меница би, у том случају била, писмена исправа издата у прописаној форми, којом једно лице даје налог другом лицу да у одређено време и на одређеном месту исплати одређену суму новца лицу које је у тој исправи наведено или по његовој наредби, обавезујући се и само да је исплати ако то не учини лице којем је упућен налог.⁸

² Велимировић, М., (2000) Пословно право, Универзитет Црне Горе, Правни факултет Подгорица, стр. 231.

³ Ibid.

⁴ Ibid.

⁵ Закон о меници, Сл. лист ФНРЈ, бр. 104/46, "Сл. лист СФРЈ", бр. 16/65, 54/70 и 57/89, "Сл. лист СРЈ", бр. 46/96 и "Сл. лист СЦГ", бр. 1/2003 - Уставна повеља.

⁶ Закон о облигационом односима, "Сл. лист СФРЈ", бр. 29/78, 39/85, 45/89 - одлука УСЈ и 57/89, "Сл. лист СРЈ", бр. 31/93 и "Сл. лист СЦГ", бр. 1/2003 - Уставна повеља.

⁷ Закона о тржишту хартија од вредности и других финансијских инструмената, Сл. гласник РС, бр. 46/06.

⁸ Вељковић, Д., (2017). Како се користи меница као хартија од вредности и како се врши плаћање по меници, *Зборник радова правног факултета у Нишу*, Вол. 56, бр. 77, стр. 135.

Менице се могу класификовати по различитим критеријумима. С обзиром на број лица која се појављују у меничном односу меница може бити трасирана (вучена) и сопствена.⁹ Код трасиране менице у меничном односу се појављују три лица: трасант (лице које издаје налог), трасат (лице које треба да исплати меничну своту) и ремитент (лице коме треба да буде исплаћена менична свота).¹⁰ Ова врста менице у меничном слогу садржи реч „платите“. Назива се још и редовна трасирана меница. Када трасант даје налог трасату да њему или трећем лицу по његовом налогу о року доспелости исплати меничну своту ради се о трасираној меници по сопственој наредби. У овом односу се појављују два лица трасант и трасат. Ове менице садрже клаузулу „платите по наредби мојој сопственој“. Код сопствене менице њен издавалац (трасант) се обавезује да ће сам исплатити одређену суму ремитенту, а ако трасант себе означи као трасата онда се ради о сопственој трасираној меници која се, иако се може сматрати сопственом, по правној конструкцији је ипак трасирана, те се на њу не могу применити правила сопствене менице. Између сопствене и трасиране менице постоје значајне разлике.¹¹ Код сопствене менице се у меничном односу појављују два лица јер су трасант и трасат једно лице, односно трасант се код ње обавезује да ће сам извршити меничну обавезу. Она се не може издати у више примерака и није дозвољено њено акцептирање. Ако се као критеријум за поделу узме менично доспеће менице се могу поделити на менице *A dato* (датумска меница), меница на одређено време од издавања, меница на одређено време по виђењу и меница по виђењу. Код датумске менице је тачно одређено доспеће. Оно је назначено на меници уписивањем датума доспећа.¹² Пре тог датума не може се захтевати њено испуњење. Код меница на одређено време од издавања доспеће меничног потраживања је назначено у виду временског периода чијим истеком доспева менична обавеза. Временски период почиње од дана издавања менице. Код менице на одређено време по виђењу доспеће је назначено као код менице на одређено време по издавању с тим што се време доспећа рачуна не од времена издавања менице већ од дана акцептирања или дана протеста те менице. Меница по виђењу је врста менице код које је начин доспећа меничне обавезе означен речима „по виђењу“ што значи да је меница наплата чим се поднесе на наплату у року од годину дана од издавања менице ако издавалац менице овај рок није другачије одредио.¹³

У зависности од елемената које садржи меница може бити потпуна и бланко. Потпуна меница у тренутку издавања садржи све састојке због којих она вреди као меница. Бланко меница не садржи све елементе у тренутку предаје меничном повериоцу већ само ознаку да се ради о меници и потпис издаваоца, трасанта или акцептанта менице. Остале састојке попуњава поверилац до тренутка подношења менице на исплату.¹⁴

⁹ Унковић, М., Стакић, Б., (2009). Спољнотрговинско и девизно пословање, Универзитет Сингиднум, Београд, стр. 253.

¹⁰ Бејатовић, М., (2009). Привредно право, Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, стр. 277.

¹¹ Бејатовић, М., *op.cit.* стр. 278.

¹² Унковић, М., Стакић, Б., *op. cit.* стр. 254.

¹³ Бејатовић, М., *op.cit.* стр. 296.

¹⁴ *Ibid.*

Закон о меници¹⁵ је прописао битне елементе трасиране менице. Они су: означање да је меница на језику на коме је састављена, безусловни упут да се исплати одређена менична свота, име лица који плаћа меничну своту, доспелост, место плаћања, име лица коме треба платити, место и датум издавања менице и потпис издаваоца менице.¹⁶ Сопствена меница треба да садржи све елементе осим имена лица које треба да плати меничну своту.

У правној теорији сви менични елементи су сврстани у четири групе: општи, персонални, календарски и географски састојци.¹⁷

У опште меничне састојке спадају означање да је меница и безусловни налог да се исплати одређена свота новца. Означање да је меница је веома значајан елемент који утиче на правну сигурност јер сваки ималац треба да зна да је реч о меници као писменој исправи чијим се потписивањем преузима менична обавеза. Из тог разлога назначење да је меница треба бити на језику на ком је меница састављена. Безусловни упут за исплату означене своте новца изражава се изразима „платићу“ код сопствене или „платите“ код трасиране менице. Налог за исплату мора бити безуслован, у одређеном новчаном износу и мора се платити одједном. Износ се уноси бројевима и словима, а камата је урачуната у менични износ.¹⁸

Персоналне меничне састојке представљају име трасата и ремитента и потис трасанта. Трасат је лице коме је упућена менична наредба. У највећем броју случајева је то банка али могу бити и правна и физичка лица. Као трасати може бити кумулативно означено више лица (сатрасати). Међутим, они се не могу означити алтернативно због неодређености код плаћања меничне своте. Означање ремитента је значајно јер ово лице може индосаментом меницу пренети на друго лице. У нашем праву је допуштено постојање више ремитентата и алтернативно и кумулативно. Ако су ремитенти означени кумулативно права из менице остварују заједно у колико су ремитенти означени алтернативно менични дужник се ослобађа обавезе према осталим ремитентима ако обавезу испуни према доносиоцу који презентира меницу.

Својим потписом у десном доњем углу меничног формулара трасант постаје пуноважан члан меничног односа јер се на тај начин обавезује на испуњење обавезе из менице. Трасант или његов пуномоћник мора својеручно потписати меницу. Међутим, по правилима женевског меничног права меница може бити пуноважна и без потписа трасанта у колико садржи аутентичну изјаву воље лица које је требало да потпише меницу. Више лице могу кумулативно али не и алтернативно потписати меницу. Неписмена лица на место потписа стављају рукознак пошто му од стране суда буде проверен идентитет и прочита текст који изражава његову вољу да се менично обавезује. Таква меница се у суду оверава¹⁹

¹⁵ Закон о меници, Сл. лист ФНРЈ, бр. 104/46, "Сл. лист СФРЈ", бр. 16/65, 54/70 и 57/89, "Сл. лист СРЈ", бр. 46/96 и "Сл. лист СЦГ", бр. 1/2003 - Уставна повеља.

¹⁶ Закон о меници, Сл. лист ФНРЈ, бр. 104/46, "Сл. лист СФРЈ", бр. 16/65, 54/70 и 57/89, "Сл. лист СРЈ", бр. 46/96 и "Сл. лист СЦГ", бр. 1/2003 - Уставна повеља, члан 1.

¹⁷ Бејатовић, М., *op. cit.* стр. 285.

¹⁸ Царић, С., Витез, М., Веселиновић, Ј., (2006). Привредно право, Привредна академија, Нови Сад, стр. 426.

¹⁹ Бејатовић, М., *op. cit.* стр. 288.

Географски менични елементи се односе на место издавања и место плаћања меничне своте. Место издавања менице је значајно због одређивања меродавног права код утврђивања да ли је издата меница пуноважна. Уколико није назначено место издавања претпоставља се да је то место које је назначено код трасатовог потписа. У колико је на меници назначено више места издавања она је ништава, али ако у свим тим местима важи исти закон, па то не производи никакве последице по меничне односе може се признати пуноважност.

Место плаћања меничне своте је значајно за имаоца менице јер је то место презентације о року доспелости. Више места плаћања се не може назначити ни алтернативно ни кумулативно.

Календарски менични елементи се односе на датуме издавања и означења доспелости. Датум издавања менице мора бити прецизно назначен. Веома је значајан јер се код неких меница на основу њега одређује рок доспећа, обрачунава се камата, утврђује менична способност и слично. Међутим, пуноважне су и антидатиране и постдатиране менице. Означење доспелости менице је значајно јер се на основу њега стиче право повериоца да од дужника захтева исплату меничне своте.²⁰ У колико не постоји означење доспелости онда се она претпоставља на основу закона када се претпоставља да се ради о меници по виђењу.²¹

Менице које доспевају на одређено време по виђењу најпре се подносе трасату да би се изјаснио да ли прихвата исплату меничне своте. У колико је трасат акцептира доспелост почиње да тече од датума акцептирања, а у колико је не акцептира рок за доспелост почиње да тече од подношења протеста. Менице које доспевају на одређени дан од дана издавања се могу поднети на исплату у означеном року од дана издавања. Менице које доспевају на одређени дан се морају презентовати на дан који је означен на њима. Доспелост, место издавања и место плаћања менице су битни менични елементи који ако нису на меници назначени могу се претпоставити. Ако доспелост није назначена код трасиране менице претпоставља се да се ради о меници по виђењу. У колико код ове менице није означено место издавања претпоставља се да је то место које је уписано поред потписа трасанта. Ако није означено место плаћања претпоставља се да је то место које је означено поред трасатовог имена. У колико нису наведена ова места меница није пуноважна јер не садржи битне елементе.²²

Код сопствене менице која нема означену доспелост сматра се да се ради о меници по виђењу. Ако није одређено место плаћања тим место се сматра место издавања, а ако није назначено место издавања онда се сматра да је то место назначено поред потписа издаваоца менице.

Осим битних елемената меница може да садржи и такозване небитне елементе који не утичу на њену пуноважност. Ови елементи се уносе у ме-

²⁰ Ibid.

²¹ Миладиновић, С., (2007). Пословно право, Правни факултет у Подгорици, Подгорица, стр. 32.

²² Бејатовић, М., *op. cit.* стр. 290.

нични формулар при издавању или касније приликом њене циркулације с тим што накнадне клаузуле обавезују само лица чији су потписи уследили након њиховог уношења. Небитни менични елементи који су унети у меницу постају њен саставни део и производи одређене правне последице и примену одговарајућег меничног права.²³ Сви небитни менични елементи се односе на небитна менична лица и небитне меничне клаузуле. Небитна менична лица су сва она лица која се појављују на меници и у вези су са небитним меничним клаузулама (индосант, индосатар, авалиста, акцептант и слично).

Небитне меничне клаузуле су веома честе. Оне прецизније регулишу конкретни менични однос. У пословној пракси најчешће меничне клаузуле су презентациона, касаторна, „по наредби“, о покрићу, о извештају, ректа клаузула, клаузула о меничном пуномоћству, клаузула о броју меничних примерака, клаузула „без обавеза“, клаузула „без трошкова“...²⁴

Презентациона клаузула се односи на трасирану меницу. Овом клаузулом се ималац менице обавезује да меницу презентује трасату на акцепт. Њен смисао је повећање степена правне сигурности. Ова клаузула је битна за трасата јер је њоме он обавештава о року доспелости менице. У случају када трасант још нема покриће за меницу код трасата презентационом клаузулом се може забранити презентација на акцепт. Њоме се, такође, може забранити и презентација на исплату. Најчешће формулације ове клаузуле су: „презентација обавезна“, „презентација забрањена у року од...“, „забрањена презентација на акцепт“ и сл. Уноси је трасант или индосант након индосирања, ремитент је не може уносити.

Касаторна клаузула искључује могућност наплате других примерака једне менице јер она одређује да се њоме може наплатити само први примерак. Њена формулација најчешће гласи: „једино платите ову прву“.

Клаузула „по наредби“ се користи за претварање обичне менице у ректа меницу уношењем речи „не“ пре клаузуле „по наредби“. Клаузулом о покрићу трасат се обавештава о покрићу за исплату конкретне менице. Ова клаузула се често користи у пракси јер се њоме одређује лице за чији је рачун издата меница. Ректа клаузулаом се забрањује преношење менице индосаментом. Може је унети трасант и било који индосант. Њен циљ је ограничавање циркулације менице. Клаузула „без обавезе“ и клаузула „без регреса“ омогућавају индосанту да искључи своју одговорност ако меница не буде исплаћена или акцептирана. Она делује само према индосанту који је унео у меницу. Против њега ималац менице може поднети регресну тужбу.²⁵ Клаузулом о меничном пуномоћству менични дужници и менични повериоци овлашћују друга лица да предузму одређене меничне радње. Најчешће се даје код индосирања. Клаузула „без трошкова“ у пракси се назива „без протеста“ јер се њоме ималац менице одриче права на протест у случају неакцептирања или неисплате менице. Ову клаузулу може унети било који дужник али њене правне последице зависе

²³ Царић, С., Витез., М., Веселиновић, Ј., *op. cit.* стр. 324.

²⁴ *Ibid.* стр. 325.

²⁵ Меница, преузето са: <https://dokumen.tips/documents/nebitni-menicni-elementi.html> (22.12.2018.)

који је дужник унео у меницу. Ако је унео трасант она има дејство према свим меничним дужницима. Меница која садржи ову клаузулу не може се сматрати инструментом обезбеђења плаћања и из тог разлога се ретко среће у пословној пракси.

Изјавама које су дате, писане или потписане на меници или њеном алонжу врше се меничне радње. Свака радња заснива нов менично правни однос у коме потписник нове изјаве стиче својство дужника према имаоцу менице.²⁶

Меничне радње подразумевају издавање, умножавање и препис, пренос, акцептирање, авалирање, плаћање, интервенцију, нотификацију, регрес, протест. Издавање менице представља меничну радњу којом се преузима менична обавеза према сваком законитом имаоцу менице. Правни положај издаваоца менице зависи од врсте менице која се издаје. Код сопствене менице издавалац је главни менични дужника код трасиране менице издавалац је регресни менични дужник, а главни је акцептант.

Умножавање подразумева издавање више примерака исте менице који морају бити нумерисани и идентични са првом меницом. Број примерака се уноси у меничну клаузулу. У супротном се сматрају различитим меницама.²⁷ Ако је један примерак акцептиран на осталим примерцима се мора наћи име лица код кога се тај примерак налази. Сопствена меница се не може умножити.

Препис менице може сачинити сваки ималац менице.²⁸ Препис мора садржати све одредбе које се налазе на изворној меници. Препис се може индосирати и авалирати. Препис мора садржати име лица код кога се налази изворна меница у супротном препис нема меничноправне вредности. Меница се може пренети индосаментом.²⁹ Индосамент се ставља на полеђини менице или на алонжу. Индосирање се врши пре доспелости. Изузетно се ова радња може вршити и после доспелости, али пре подношења меничног протеста због неисплате или пре истека рока за подношење таквог протеста. Индосирање пре протеста или пре истека рока за подношење протеста производи правно дејство обичног уступања. На индосатара се могу пренети само права која су наведена у меници.

Менично потраживање се може пренети и цесијом. Менице стечене бланко индосаментом и индосаментом на доносиоца даље се преносе простом предајом из руке у руку. Акцептирање менице³⁰ представља меничну радњу којом трасат прихвата налог трасанта да исплати меничну своту чиме он пос-

²⁶ Славнић, Ј., (1997). Привредно право – послови робног промета, Научна књига, Београд, стр. 257.

²⁷ Закон о меници, Сл. лист ФНРЈ", бр. 104/46, "Сл. лист СФРЈ", бр. 16/65, 54/70 и 57/89, "Сл. лист СРЈ", бр. 46/96 и "Сл. лист СЦГ", бр. 1/2003 - Уставна повеља, чл. 63.

²⁸ Закон о меници, Сл. лист ФНРЈ", бр. 104/46, "Сл. лист СФРЈ", бр. 16/65, 54/70 и 57/89, "Сл. лист СРЈ", бр. 46/96 и "Сл. лист СЦГ", бр. 1/2003 - Уставна повеља, чл. 66.

²⁹ Закон о меници, Сл. лист ФНРЈ", бр. 104/46, "Сл. лист СФРЈ", бр. 16/65, 54/70 и 57/89, "Сл. лист СРЈ", бр. 46/96 и "Сл. лист СЦГ", бр. 1/2003 - Уставна повеља чл. 10-19.

³⁰ Закон о меници, Сл. лист ФНРЈ", бр. 104/46, "Сл. лист СФРЈ", бр. 16/65, 54/70 и 57/89, "Сл. лист СРЈ", бр. 46/96 и "Сл. лист СЦГ", бр. 1/2003 - Уставна повеља, чл. 20-28.

таје менични дужник. Меница се може акцептирати безусловно. Ако акцептант постави било који услов ималац менице може подићи менични протест а затим се може обратити осталим меничним дужницима да исплате меничну своту. Акцепт се изражава речима „прихватам“, „признајем“, „примам“. Акцептирати се може само трасирана меница. Клаузула о акцепту не мора садржати датум када је прихваћен налог за акцептирање. Међутим, менице које доспевајуна одређено време по виђењу или менице које се морају поднети на акцепт у одређеном року морају садржати датум када су акцептиране. Изјава о акцепту се може избрисати или преправити све до момента предаје њеном законитом имаоцу.

Авал³¹ представља менично јемство. Авалирањем менице лице које даје авал јемчи за уредно испуњење меничне обавезе. Авалиста може бити и лице из менице али само према лицима према којима није дужник, јер и без авала је одговорно за исплату менице. Авал се изражава речима „као гарант“, „као јемац“, „као порук“. Обавезе авалисте су идентичне обавезама хоноранта (лица за које се јемчи). Када исплати меницу авалиста стиче права из менице против лица за које је јемчио и против свих менично одговорних лица.

Било која меница се мора поднети на исплату на дан доспелости а најкасније два радна дана од дана доспелости. Меница по виђењу је платива одмах ако је прошао рок од јрдне године од издавања. Пре подношења на исплату³² меница се мора презентирати главном меничном дужнику. У супротном ималац губи право да захтева исплату од регресних дужника али задржава право на захтев од главног дужника.

Исплатом меничне своте у целости гаси се менични однос. Делимично испуњење меничног дуга се бележи на меници. Право делимичног испуњења има само главни дужник. Регресни дужници имају обавезу да меничну своту исплате у целости и тек тада наступа престанак меничног односа. При исплати менични дужник је обавезан да води рачуна о формалној легитимацији имаоца менице. Ако је при исплати поступио са грубом непажњом (морао је знати да није реч о законитом имаоцу менице) неће бити ослобођен меничне обавезе према законитом имаоцу менице. Законити ималац менице је дужан да приликом исплате меницу преда дужнику.

Интервенција³³ је менична радња којом једно лице уместо трасата акцептира вучену меницу, или уместо издаваоца односно акцептанта плаћа меничну своту. Циљ ове радње је избегавање регресног поступка. Интервенијенти могу бити и лица изван менице. Менични дужници се не могу појавити као интервенијенти према лицима према којима се већ појављују као менични дужници.³⁴ Када се на меници назначи име лица коме се менични поверилац може

³¹ Закон о меници, Сл. лист ФНРЈ, бр. 104/46, "Сл. лист СФРЈ", бр. 16/65, 54/70 и 57/89, "Сл. лист СРЈ", бр. 46/96 и "Сл. лист СЦГ", бр. 1/2003 - Уставна повеља, чл. 29-31.

³² Закон о меници, Сл. лист ФНРЈ, бр. 104/46, "Сл. лист СФРЈ", бр. 16/65, 54/70 и 57/89, "Сл. лист СРЈ", бр. 46/96 и "Сл. лист СЦГ", бр. 1/2003 - Уставна повеља, чл. 37-41.

³³ Закон о меници, Сл. лист ФНРЈ, бр. 104/46, "Сл. лист СФРЈ", бр. 16/65, 54/70 и 57/89, "Сл. лист СРЈ", бр. 46/96 и "Сл. лист СЦГ", бр. 1/2003 - Уставна повеља, чл. 54-62.

³⁴ Бејатовић, М., *op. cit.* стр. 306.

обратити у случају да трасат одбије акцептирање менице ради се о позивној интервенцији. Када на меници није назначено име интервенијента а неко лице изрази намеру да интервенише ради се о спонтаној интервенцији.

Протест код менице је менична радња коју предузима менични поверилац у случају када трасат одбије акцептирање менице или главни менични дужник не испуни меничну обавезу. Иако ово није обавезна менична радња она је услов за очување меничног права у односу на регресне меничне дужнике. У случају када је у менични формулар унета клаузула „без протеста“ менични поверилац је ослобођен од обавезе протеста. Протест се подиже пред надлежним судом тако што лице које подиже протест подноси меницу суду са захтевом да се изврши одређена менична радња.

Нотификација је менична радња којом ималац менице обавештава свог индосанта ако је меница индосирана или трасата да је подигао протест.. нотификација нема прописану форму. То је факултативна менична радња чији је циљ обавештавање регресних дужника да су испуњени услови за регрес.

Регресом³⁵ ималац менице захтева њену исплату од претходника уколико није успео да је акцептира или добије исплату од трасата или главног меничног дужника. Ова менична радња чини меницу сигурним средством плаћања и средством обезбеђења плаћања. Редослед обраћања меничним дужницима менични поверилац саставља по сопственој жељи. Иако се регрес по правилу врши после доспелости менице могућ је и регрес пре доспелости у случају када је трасат одбио да акцептира меницу или кад је над имовином трасата отворен стечајни поступак.

Уколико меничну своту не плате ни главни ни регресни менични дужници менични поверилац може да подигне тужбу против главног меничног дужника или против регресних меничних дужника. Поступак по меничној тужби је једноставан и брз. На основу меничне тужбе председник већа, без одржавања рочишта, издаје платни налог. Уколико менични дужник на налог уложи приговор отвара се менични спор који се одвија по правилима парничног поступка.

Иако је првобитна функција менице била средство плаћања у савременом пословању се она најчешће користи као средство обезбеђења плаћања. У дужничко-поверилачким односима између два правна лица меница представља гаранцију да ће дужник заиста извршити своју обавезу.

У пракси се најчешће дешава да дужник издаје повериоцу бланко меницу која остаје код њега архивирана све до исплате дуга. Уколико дужник не измири обавезу из уговора поверилац је у могућности да меницу пусти на наплату без обавезе да доказује основ по којем од дужника захтева исплату. Чињеница да поседује меницу са безусловним упутом за наплату одређене меничне своте ослобађа имаоца менице терета доказивања основа за плаћање. Постојање попуњеног и потписаног меничног формулара доказ је да је дужник преузео обавезу из менице и да је дужан да ту обавезу испуни без потребе да суд утврђује основ по којем је дуг настао.

³⁵ Закон о меници, Сл. лист ФНРЈ", бр. 104/46, "Сл. лист СФРЈ", бр. 16/65, 54/70 и 57/89, "Сл. лист СРЈ", бр. 46/96 и "Сл. лист СЦГ", бр. 1/2003 - Уставна повеља, чл. 42-53.

Када менични дужник не испуни о року доспелости своју обавезу менични поверилац има право да захтева принудну наплату. Наплата се врши са свих рачуна дужника на којима има средстава на тај начин што менични поверилац о року доспелости подноси меницу на наплату код банке која је на меници назначена као извршилц налога. Уколико средства са рачуна нису довољна за извршење обавезе у целости банка електронском поруком доставља податке НБС ради блокаде свих дужникових рачуна.

Право потраживања по меници не престаје ни када је рачун издаваоца менице у блокади. Меница спада у трећи ред проритета одмах после пореских обавеза и судских одлука. Права из менице се могу преносити на друга лица. То значи да примљеном меницом поверилац може извешити обавезу према свом повериоцу што значи да се једном меницом све до њеног доспећа може измирити више обавеза.

Закључак

У савременом пословању одржавање ликвидности пословног субјекта постаје питање његовог опстанка. Из тог разлога обезбеђење потраживања постаје уобичајена пословна пракса. Средства обезбеђења потраживања могу бити различита. Међутим, меница се због многобројних предности издвојила и постала један од најчешће коришћених и најефикаснијих средстава обезбеђења пораживања.

Наиме, уколико менични дужник не измири своју обавезу у потпуности у року који је одређен уговором менични поверилац је овлашћен да по скраћеном поступку наплати своје потраживање из менице. У том поступку је он ослобођен доказивања основа свог потраживања јер је меница одвојена од правног основа по којем он захтева наплату.

Меница представља један од најфлексибилнијих инструмената плаћања и обезбеђења плаћања. Она се, предузимањем одеђених меничних радњи, може пренети на друго лице, а могуће је и њено есконтовање. То значи да ималац менице може и пре доспелости да располаже правима из ње тако што ће то право уступити свом повериоцу, њеним поновним стављањем у промет обезбедити своје дуговање или у случају потребе за готовим новцем износ на који она гласи (умањен за камату од дана исплате до рока доспећа) одмах наплатити.

Међутим, и поред многобројних предности, пословање са меницом укључује и одређене ризике. Они се, пре свега, односе на ефикасност менице у случају инсолвентности дужника али и недовољног познавања правила меничног пословања. Свођење ризика на најмању могућу меру подразумева предузимање превентивних мера везаних како за упознавање субјекта са којим се успоставља пословни однос тако и упознавање са свим аспектима савременог пословања, а нарочито оних који се тичу одржавања сопствене ликвидности као услова опстанка.

Литература:

1. Menica, preuzeto sa: <https://dokumen.tips/documents/nebitni-menicni-elementi.html> (22.12.2018.)
2. Bejatović, M., (2009) Privredno pravo, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Novi Sad,
3. Velimirović, M., (2000) Poslovno pravo, Univerzitet Crne Gore, Pravni fakultet Podgorica,
4. Veljković, D., (2017) Kako se koristi menica kao hartija od vrednosti i kako se vrši plaćanje po menici, Zbornik radova pravnog fakulteta Niš, broj 77,
5. Zakon o menici (Sl. list FNRJ", br. 104/46, "Sl. list SFRJ", br. 16/65, 54/70 i 57/89, "Sl. list SRJ", br. 46/96 i "Sl. list SCG", br. 1/2003 - Ustavna povelja).
6. Zakon o obligacionim odnosima, "Sl. list SFRJ", br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89, "Sl. list SRJ", br. 31/93 i "Sl. list SCG", br. 1/2003 - Ustavna povelja
7. Zakona o tržištu hartija od vrednosti i drugih finansijskih instrumenata, Sl. glasnik RS, br. 46/06.
8. Miladinović, S., (2007) poslovno pravo, Pravni fakultet Podgorica,
9. Slavnić, J., (1997) Privredno pravo – poslovi robnog prometa, Naučna knjiga, Beograd,
10. Tešić, N., (2015) Obezbeđenje nad pokretnim stvarima i potraživanjima (Republika Srbija), prava obezbeđenja nad pokretnim stvarima, forum za građansko pravo, knjiga 2.
11. Umković, M., Stakić, B., (2009) Spoljnotrgovinski i devizno poslovanje, Univerzitet Singidunum, Beograd,
12. Carić, S., Vitez, M., Veselinović, J., (2006) privredno pravo, Privredna akademija, Novi Sad.

BILL OF EXCHANGE AS A SECURITY INSTRUMENT FOR CONTRACTS IN THE ECONOMY

Summary: Even though it was created as a means of exchange, the bill of exchange has over its history expanded its functions in order to become one of the most efficient and most frequently used security instruments for payables. The bill of exchange is used as a security instrument in debtor-creditor relations as a guarantee that the debt will actually be paid. Its fundamental advantage is the speed of collection. Namely, the grounds for the origin of the debt are not visible, and they do not need to be proven in case of a lawsuit. Possession of the bill of exchange presents proof that the drawee of the bill of exchange has assumed the liability and is obliged to fulfill his obligation. However, besides its great flexibility, the bill of exchange is strictly a formal security. It must be drafted in precisely defined form and must contain all of the elements prescribed by Law. The strictness of the bill of exchange regards both the drawee and the trustee as untimely performance of either actions concerning the bill of exchange can cause serious legal repercussions for both parties in the bill of exchange relationship.

Key words: bill of exchange, security, claim, debt